

FAZY SENSYTYWNE

... inaczej **okresy wrażliwe**, zwane także jako okresy krytyczne, fazy sensorytywne bądź fazy chłonności. Są ściśle związane z pojęciem absorbującego umysłu.

Montessori, obserwując dzieci, zauważyła, że występują w ich życiu pewne fazy, podczas których są one szczególnie zainteresowane pewnymi, wybranymi elementami otoczenia. Dzieci interesują się tym przez krótki czas, ale w momencie, kiedy jedna faza sensorytywna przemija, otwiera się kolejna. Celem każdej fazy sensorytywnej jest umożliwienie dziecku nabycia najróżniejszych umiejętności lub wiedzy o otaczającym nas świecie, niezbędnych dla jego rozwoju. Kiedy dziecko nabędzie już tę umiejętność, faza sensorytywna dla jej nabywania wygasa, pojawia się natomiast wrażliwość na kolejną nową umiejętność. Wszystkie fazy sensorytywne są powiązane; każda z nich stanowi punkt wyjścia dla kolejnej.

„Fazami chłonności nazywamy przejściowe stany gotowości receptywnej ukierunkowane na odbiór określonego rodzaju bodźców, charakteryzujące się łatwością przyswajania i opanowania konkretnych umiejętności.”¹ Według tej definicji istnieją takie momenty szczególnej wrażliwości na niektóre sytuacje i tematy. Każda cecha charakteru dziecka rozwija się w najlepszym dla siebie czasie, czyli w owej fazie wrażliwej – wrażliwej na tę właśnie cechę. Jak rozpoznać ten etap? To ogromne pole do popisu dla wychowawcy.

Znajomość psychologii dziecka pozwala na zauważenie i rozpoznanie faz rozwojowych i pokierowanie ścieżki rozwojowej dziecka w sposób najbardziej efektywny. Podczas fazy wrażliwej działaniu dziecka towarzyszy szczerzy entuzjazm, nieograniczona radość działania, poznawania i powtarzania tych samych sekwencji ruchów i czynności. Zadowolenie z kontaktu z sytuacją. Pierwszy okres faz wrażliwych przypada na czas od urodzenia do około szóstego roku życia dziecka. W tym czasie można powiedzieć, że rozwój jest tak dynamiczny i ciągły, że dziecko wciąż pozostaje pod wpływem faz wrażliwych, absorbującego ducha. Dziecko jest szczególnie wrażliwe na dźwięki, głos, słowa, ruch. Chłonie każde nowe doświadczenie z naturalną sobie potrzebą rozwoju. W tym czasie nie ma ono trudności z przyswajaniem wiedzy ani umiejętności. Pokuszę się o stwierdzenie, że możliwym jest, iż w tym czasie dziecko zdobywa najwięcej umiejętności w najkrótszym czasie. Żadna nowa wiedza potem, nie będzie tak istotna dla jego całego późniejszego życia jak wszelkie nawet najprostsze umiejętności zdobyte w tym okresie.

W wieku od siódmego do dwunastego roku życia wzrasta wrażliwość na konkretne, różne dziedziny wiedzy. Stąd zamiłowanie do zgłębiania najbardziej szczegółowych informacji na dany, określony temat. Pojawia się potrzeba kolekcjonowania, posiadania, porównywania i odkrywania. To również okres bardzo wrażliwy na poznawanie. Potem, w wieku samodzielności, który przypada na okres między trzynastym a siedemnastym rokiem życia, przypada czas potrzeby rozwijania własnej odrębności i indywidualności.

Młody człowiek wtedy jednocześnie poszukuje akceptacji, a potrzeba przynależności do grupy jest wtedy szczególnie silna.

Faz wrażliwych nie da się wywołać sztucznie. Zdaniem autorki pojęć fazy mijają bezpowrotnie.

„(...)Kiedy skończy się owy czas otwartości, zamierzone wyniki osiąga się dzięki świadomej, ukierunkowanej pracy, z nakładem sił woli.”²

Są one nierozzerwalnym elementem naturalnego rozwoju. Dlatego szczególnie ważne jest, aby ich nie przeoczyć. Trudno tak sprzyjającego czasu dla rozwoju człowieka nie docenić i nie wykorzystać na rzecz samego dziecka. **„(...)Wystarczy obserwować dziecko, aby**

¹ Doman G. w: http://www.montessori.pl/podstawowe_pojecia_pedagogiczne.html

² Stein B. Teoria i praktyka ... op.cit

stwierdzić, że interesuje się różnymi rzeczami, zjawiskami. Bez naszego zbawionego wpływu. Czasem, mimo naszych usilnych starań, interesuje się czymś zupełnie innym. Rozwijające się dziecko, może zainteresować się błotem na chodniku, kamieniami, zwierzętami, tym, co robi się w kuchni, w sklepie, a także wiązaniem sznurowadeł, literkami, wodą, formami grzecznościowymi, liczeniem, itd. W takiej fazie chłonności, a więc w czasie, gdy może eksperymentować w obszarze określonym przez własny wybór, zdobywa umiejętności i wiedzę szybciej, samodzielnie i bez wysiłku...”³

Patrząc na rozwój dziecka, można wyraźnie zaobserwować fazy wrażliwości na konkretne umiejętności. Okres od narodzin dziecka do 3 roku życia, potocznie można nazwać, jako chłonny umysł. To znaczy czas, w którym przy wyjątkowo sprzyjających warunkach dziecko przyswaja otaczający nas świat całym swoim umysłem, całym swoim duchem i ciałem. Dziecko chłonie świat. Jego umysł chłonie świat. Uczy się o świecie, to zdecydowanie zbyt delikatnie ujęte. Dziecko chłonie. Przede wszystkim poprzez doznania zmysłowe. Najistotniejszym jest fakt, że ten wielki proces odbywa się bez wysiłku, bez rozumienia, bez świadomości ukierunkowanej na zdobywaną wiedzę. Maria Montessori zaobserwowała, a dziś jest to potwierdzone badaniami naukowymi, że małe dziecko na etapie formowania chłonie niemal całą swoją naukę języka, ruchu i zachowania z otoczenia, w jakim się znajduje.

1½ - 3 lata	rozwój języka
1½ - 4 lata	rozwój koordynacji i mięśni
2 - 4 lata	Doskonalenie ruchów
2½ - 6 lat	doskonalenie zmysłowe
3 - 6 lat	podatność na wpływ dorosłych
3½ - 4 lata	pisanie
4 – 4½ lat	zmysł dotyku
4½ - 5½	lat czytanie ⁴

Faza sensorywna dla rozwoju języka przypada na wiek 1 ½ do 3 lat. Jest to jedna z najwcześniejszych, a jednocześnie najwspanialsza faza sensorywna. Bez pomocy lekcji i bez świadomego wysiłku dziecko opanowuje do perfekcji język, jaki słyzy wokół siebie. Faza sensorywna dla rozwoju języka rozpoczyna się zanim dziecko potrafi mówić lub chodzić. Czteromiesięczne dziecko może w napięciu obserwować usta osoby mówiącej i próbować bezgłośnie naśladować ruch warg. W wieku sześciu miesięcy dziecko zaczyna samo wydawać dźwięki. Od chwili narodzenia dziecko porządkuje różne dźwięki dochodzące z otoczenia, które wydają się całkowicie chaotyczne. Jest to czas przygotowania. Ze wszystkich dźwięków w otoczeniu najbardziej interesujące dla niemowląt są dźwięki ludzkiej mowy; zaś z nich najbardziej ciekawe są dźwięki mowy ojczystej. W dziecku rozpala się tajemnicze pragnienie. Teraz umysł dziecka celowo przysłuchuje się językowi mówionemu. Włókna mięśni słuchowych zaczynają wibrować w nowej harmonii i nowym rytmie. Ta faza sensorywna trwa dłużej niż każda z pozostałych. Później dziecko zaczyna być wrażliwe na konstrukcję języka. Oczywiście w czasie trwania fazy sensorywnej dziecko musi mieć kontakt z językiem, brak doświadczenia językowego skrzywdzi ten rozwijający się organizm. Rozpatrując tylko i wyłącznie rozwój mowy dziecka, widać doskonale, że aby pojawiła się mowa muszą zaistnieć kolejne fazy, w których dziecko doskonali głos i aparat mowy poprzez ćwiczenia w postaci

³ Doman G. w: http://www.montessori.pl/podstawowe_pojecia_pedagogiczne.html

⁴ Za Elizabeth G. Hainstock, Podstawy Montessori, strona 69

"górzeńia", "gaworzeńia" i pierwszych ukierunkowanych dźwięków naśladowczych. Oczywiście, z mową mało ma tutaj do czynienia, ale są to formy przygotowujące aparat mowy do porozumiewania się. Dziecko uczy się od pierwszych chwil swojego istnienia, a nawet wcześniej. Ponieważ mózg dziecka, koduje już dźwięki w okresie prenatalnym, dochodzące do niego zarówno z wewnątrz organizmu matki, takie, jak bicie jej serca, oddech, cisza wielorakich odgłosów w tym bezpiecznym świecie. Receptory słuchu odbierają także dźwięki z zewnątrz. Może to być muzyka, czy głos ojca, komunikującego się z dzieckiem przez powłoki brzuszne. To nadal nie jest mowa, ale jest to czas przygotowania dziecka do porozumiewania się. Wszystko czego dziecko doświadcza słowem mówionym – to kiedy aktywnie zwraca się do niego osoba dorosła zarówno w kontekście miłości i opiekuńczości, jak i pierwszych poznawczych "wycieczek" ilustrując dziecku, to co widzi – pozwala mu szybciej i pełniej osiągnąć umiejętność komunikowania się ze światem. Jest bowiem zanurzone w świecie dźwięku i mowy.

Te wszystkie fazy przechodzi każdy człowiek. Nie różnimy się pod tym względem. Nie zdarza się tak, że najpierw pojawia się zdanie, a potem przychodzi czas na pierwsze dźwięki nieartykułowane. Mamy tutaj bowiem do czynienia z rozwojem ilościowym, ponieważ, aby pojawiły się głoski, nasz aparat mowy musi się rozwinąć pod względem biologiczno-fizycznym. A także jakościowym, ponieważ przechodząc przez kolejne stadia rozwoju osiągamy coraz lepiej rozwinięte kompetencje językowe.

Jeżeli zaś chodzi o tempo rozwoju rzecz ma się z gołą inaczej. A to oznacza, że każdy człowiek, każde dziecko rozwija się w sobie właściwym tempie.

Istnieje pojęcie Normy, ale ma ona charakter przedziałowy, i najbardziej prawdziwym stwierdzeniem jest fakt, że Normą jest zróżnicowany rozwój.

Zainteresowanie małymi przedmiotami i rozwój koordynacji i mięśni, to czas przypadający na wiek 1 ½ do 4 lat.

Dzieci w tym wieku są wrażliwe na ruch; muszą poruszać się w swoim otoczeniu, aby się uczyć. Rozwój i koordynacja precyzyjnych umiejętności ruchowych, zaawansowany rozwój umiejętności chwytania i puszczenia powoduje zainteresowanie małymi przedmiotami. Ciekawy i niewątpliwy jest fakt, że dzieci w tym wieku (2 ½ – 3 lata) darzą szczególną fascynacją małe przedmioty w swoim otoczeniu, przedmioty, których dorośli często nie zauważają.

Faza sensorywna dla rozwoju porządku przypada na wiek 2 - 4 lat. Świadomość porządku, w tym kolejność w czasie i przestrzeni. Dzieci w tym wieku zauważają nieregularności w otoczeniu; zauważają rzeczy, które nie są na swoim miejscu. Porządek stanowi podstawę rozumienia otoczenia przez dziecko, daje im poczucie bezpieczeństwa, pomaga zrozumieć rzeczywistość.” W tym okresie dziecko ujawnia pełne pasji zainteresowanie porządkiem. Wydaje mu się konieczne, aby każdy przedmiot w jego otoczeniu znajdował się na należnym mu miejscu; czynności dnia codziennego muszą odbywać się według niezmiennego planu.⁵ Zasada porządku jest obecna od początku i stanowi podstawę pracy zbierania dalszych wrażeń.

Faza sensorywna doskonalenia zmysłów, to czas przypadający na lata 2/ ½ – 6 lat. Wrażliwość na odczucia zmysłowe pojawia się, kiedy dzieci zaczynają odczuwać za pomocą zmysłów otaczającą je rzeczywistość. Używają zmysłów, aby zobaczyć, odróżnić, ocenić,

⁵ <http://www.montessorisv.com/html/maria.html>

zapamiętać, poznać, ponieważ ich pierwotną potrzebą jest rozwój, który dokonuje się poprzez dowiadywanie się jak najwięcej o świecie.

Faza sensorywna w czytaniu i pisanu przypada na wiek 4 ½ – 5 ½. Pisanie poprzedza czytanie. Rozpoczęcie pisanu przez dziecko jest blisko związane z jego szczególną wrażliwością na język. Wrażliwość ta wygasa w wieku 5 ½ - 6 lat; dlatego oczywistym jest, że uczenie dziecka czytania i pisanu w wieku 7 lat, to dalece odbiegająca od natury dziecka norma w konwencjonalnej edukacji. Proponując dziecku litery poprzez doznanie sensoryczne, przesuwając po nich palcem i wymawiając dźwięk, ustala się obraz litery w umyśle z pomocą pamięci wzrokowej, dotykowej, słuchowej i mięśniowej. Łączy się w tym ważnym momencie dźwięk z symbolem; zapoznaje się z językiem graficznym. A kiedy dziecko widzi i rozpoznaje litery, czyta; kiedy dotyka, pisze. W tej fazie sensorywnej dziecko buduje przyszłe podstawy języka.

Najważniejsze cechy faz sensorywnych to:

- **etapowość** – dzieci wydają się przechodzić przez różne etapy faz sensorywnych.
- **specyfika** – dzieci są nastawione na rozwijanie konkretnych umiejętności w konkretnych ramach czasowych.
- **intensywność** – kiedy u dziecka następuje faza sensorywna, jest ono ogarnięte niesamowitą pasją dla danej aktywności, zapominając o wszystkim innym.
- **brak wysiłku** – jakakolwiek czynność, którą dziecko wykonuje w związku z fazą sensorywną nie męczy go; po jej wykonaniu dziecko czuje się lepiej, jest spokojne i wypoczęte.
- **emocjonalne** – jakiekolwiek zaburzenia nie pozwalające dziecku na pełne korzystanie z fazy sensorywnej powoduje u dziecka emocjonalny wybuch.
- **przejściowe** – fazy sensorywne nie trwają wiecznie i próby uchwycenia fazy sensorywnej, która minęła są daremne.
- **cenne** – dziecko, które nie wykorzystało fazy sensorywnej, wyrośnie na jednostkę uboższą niż mogłoby być, gdyby miało możliwość wykorzystania tej fazy.

[1] Doman G. w: montessori.pl/podstawowe_pojecia_pedagogiczne.html

[2] Stein B. Teoria i praktyka ... op.cit

[3] Doman G. w: montessori.pl/podstawowe_pojecia_pedagogiczne.html

Bibliografia

Z: E.M. Standing Montessori, jej życie i praca, 1998 Plume Printing, USA,

Z: "Sekret dzieciństwa" Maria Montessori

Z: Doman G. w: montessori.pl/podstawowe_pojecia_pedagogiczne.html

Z: Stein B. Teoria i praktyka ... op.cit

Z: Doman G. w: montessori.pl/podstawowe_pojecia_pedagogiczne.html